SOLEMNIA MAGISTRORVM CREANDORVM INAVGVRANDORVMQVE

D. XXVIII. FEBR. H. X.

INDICIT

GODOFREDVS HERMANNVS

ORD. PHILOS. H. T. DECANVS.

De cantico in Romanorum fabulis scenicis dissertatio.

1811

Quid Romani in tragoediis et comoediis canticum apellassent, satis videbatur constare, quum Car. Aug. Boettigerus, vir celeberrimus, in dissertatione de quatuor aetatibus rei scenicae apud veteres, quam Vimariae a. cIↃIↃccxcvIII. edidit, p. 15. novam de ea re opinionem afferret. Cuius viri quo maior est in his rebus auctoritas, tanto minus mirer, si multis persuaserit. Me quidem si in his non esse profiteor, ipse, quae est eius comitas, dissentientem facile feret; aliis autem non ingratum fortasse fecero, si ostendero, cur ab eo dissentiendum putem. Sic autem ille statuit, finito quoque actu actorem primarium ad tibiam saltando spectatores oblectasse, idque vocatum esse canticum. Atque hoc quidem non est dubium, quin finito actu, ante quam rursum in scenam histriones prodirent, interdum tibicen cantu tibiae aliquod spectatoribus oblectamentum exhibuerit: produxitque in eam rem Boettigerus idoneum testem, Plautum, qui in Pseudolo I. 5, 160. sic dicit:

Tibicen vos interea hic delectaverit.

Nihil tamen ex hoc loco aliud collegerim, quam, quod dixi, interdum hoc factum videri. Aliud, sed diversi generis exemplum, in Sticho est, actu V. scena 4, 5, et 6. Sed habet Boettigerus alium auctorem, Donatum, qui in argumento Terentii Andriae p. 85. ed. Westerh. sic scribit: *est igitur attente animadvertendum, ubi et quando scena vacua sit ab omnibus personis, ut in ea chorus vel tibicen audiri possit: quod quum viderimus, ibi actum esse finitum debemus agnoscere.* Hic vero nescio an etiam infirmet Boettigeri sententiam. Quum enim chori mentionem faciat, hoc videtur dicere, ubi in Latinis fabulis scena a spectatoribus vacua sit, ut, si istae Graecae essent fabulae, chorus vel tibicen audiri possit, ibi actum finitum debere intelligi. Certe quum

 tibi-

tibicinem commemoraret, respicere potuit διαύλιον. Scholiastes Aristophanis ad Ran. 1282. quem ipsum locum non neglexit Boettigerus: Φασὶ δὲ διαύλιον λέγεσθαι, ὅταν ἡσυχίας πάντων γενομένης, ἔνδον ὁ αὐλητὴς ᾄσῃ. Quamquam hoc incertum est. Vtut sit, illud certe e Donati verbis non videtur colligi posse, apud Romanos semper finito actu auditum esse tibicinem. Nam quid est, quod Vitruvius, qui in praefatione ad libr. V. de archit. sic scribit: *Graeci quoque poetae comici, interponentes e choro canticum, diviserunt spatia fabularum: ita partes cubica ratione facientes, intercapedinibus levant actorum pronunciationes:* quid est, quod hic Graecos tantum comicos, non etiam Latinos commemorat? Sed aliud affert Boettigerus. In Terentii Heautontimorumeno in fine scenae secundae (primam dicere volebat) actus quinti Menedemum intro abire, ut filio Chremetis animum patris declaret, et, quum interea Chremes duo versiculos loquutus esset, redire cum huius filio, rebus omnibus transactis. Quod quoniam parum verisimile videatur, hic putat intercessisse canticum, ab actore primario ad tibiam saltatum. Quid vero, quum ibi non finiatur actus? immo, quum ibi tibicen ne potuerit quidem canere? Videamus ipsa Terentii verba.

ME. Itane vis? CH. ita. ME. fiat. CH. ac iam, uxorem ut accersat, paret.
Hic ita, ut liberos est aequom, dictis confutabitur.
Sed Syrum. ME. quid eum? CH. egone? si vivo adeo exornatum dabo,
Adeo depexum, ut, dum vivat, meminerit semper mei:
Qui sibi me pro deridiculo ac delectamento putat.
Non, ita me di ament, auderet facere haec viduae mulieri,
Quae in me fecit.

Hic in medio versu scena finitur, quemadmodum in eiusdem versus medio scena, quae sequitur, incipit. Parum spatii Menedemo ad res intus transigendas relictum esse fateor. At paullo plus ei concedemus. Nunc enim admodum nihil habet, qui postquam illud *quid eum* interrogavit, tamen antequam introiret, audire debuerit, quid responderet Chremes. Cur vero

istud

iſtud *quid eum* interrogat? De Syrone ille hic ſollicitus ſit, ubi longe alia ei curae cordique ſunt? Tu vero tribue haec verba Chremeti, qui ipſe ſe, quid Syro facturus ſit, interrogat. Ita Menedemus abierit, poſtquam Chremes dixerat, *ac iam, uxorem ut arceſſat, paret:* ſatisque temporis habebit, quo rem omnem Clitiphoni paucis exponat: praeſertim quum Chremes quinque reliquos verſus meditabundus ſecum loquatur. Iam quaero, ubi hic tibicinis cantui locus ſit? Vtrumne ſtatim ut Menedemus abiit? At quis hoc ferat, Chremetem iram indignationemque ſuam differre, donec tibicen ſpectatores, nihil hic minus quam tibiae cantum deſiderantes, dicamne delectaverit, an enecuerit? An vero in media Chremetis oratióne? Multo mehercule minus. An denique finita ea? At in medio verſu? Quin ob id ipſum in medio verſu finis et initium duarum ſcenarum conveniunt, ut interpellari a Clitiphone Chremetis ſermonem appareat. Faceſſat ergo hinc tibicen, cui ſi erat in media aliqua ſcena tibiis canendum, accommodatior locus monſtrari poterat III. 1. poſt v. 98. Cum tibicine ex iſto quidem Terentii loco ſimul, opinor, illum quoque abire iuſſimus, qui ibi ad tibiam ſaltaſſe dicebatur. Sed omnino unde illud, ad cantum tibicinis ſaltatum fuiſſe a quoquam, et quidem a primario hiſtrione? De hac ſaltatione, inquit, accipienda ſunt verba parum intellecta, quae in didaſcaliis fabularum Terentianarum reperiuntur: *egit Ambivius.* Neſcio quo argumento hoc dicat, mirorque placere ei interpretationem, quae ab omni veriſimilitudine abhorreat, diſplicere illam, quae fieri vix poteſt quin vera ſit. Nam ut tantisper concedamus, in uſu fuiſſe aliquam inter actus mimicam ſaltationem, quis credat eam dignam eſſe habitam, quae in didaſcaliis commemoraretur, quum ne ad ipſam quidem fabulam pertineret; illud autem non fuiſſe adnotatum, qui hiſtriones primas partes egiſſent? Et cur duo fere memorantur, qui egerint? ut in Andria, in Eunucho, in Heautontimorumeno, in Phormione: *egerunt L. Ambivius Turpio et L. Atilius Praeneſtinus.* In Adelphis: *egere L. Atilius Praeneſtinus, Minutius Prothymus.* Magis etiam rem declarat Hecyra. Ad eius primum prologum v. 1. ita ſcribit Donatus: *virtute actorum L. Ambivii et L. Turpionis*

nis est commendata. Ex titulo, in quo est, *egit L. Ambivius Turpio: placuit:* coniicias scribendum esse, *virtute actorum, et L. Ambivii Turpionis*, nisi nomen actoris secundarum partium excidit. Idem ad initium secundi prologi: *nam totiens expulsa fabula quomodo honeste revocari potuit in proscenium, nisi primo ipsa impudentia pro fiducia proferretur? deinde actor peritissimus ipse Ambivius probaret et poetam et comoediam, cuius auctoritas elucet ex verbis?* Sed quid Donato auctore utor, quum ipse in eo prologo Ambivius v. 31. de se testimonium edat?

Primo actu placeo: quum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores, populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Ego interea meum non potui tutari locum.

Haec, opinor, nihil dubitationis relinquunt, quid sit illud, *egit Ambivius.*

Sed progrediamur. De eadem ista mimica saltatione, quae inter actus exhibita fuerit, haec quoque didascaliarum verba, *modos fecit Flaccus*, intelligenda putat Boettigerus, et ita quidem, ut Flaccum pythaulen fuisse existimet. Huic quoque opinioni auctorem adhibet Donatum, cuius e libello de tragoedia et comoedia haec verba profert: *diverbia histriones pronunciabant: cantica vero temperabantur modis non a poeta, sed a perito artis musicae factis.* Quae sit huius argumenti vis, non perspicio: nisi si ita ratiocineris, quoniam inter actus tibicen cecinerit, hos modos fecisse Flaccum. At non ante sic liceret concludere, quam ubi haec tria demonstrata essent, primo, tibicinem non aliter in comoedia, nisi inter actus, auditum esse; deinde hunc tibicinis cantum vocatum esse canticum; denique modos facere esse canere tibia. Haec omnia secus esse, infra apparebit. Nunc illud quaeram, quo iure Flaccus pythaules habeatur. Non infitior, periti tibicinis mentionem fieri in didascaliis potuisse. Tamen multo veri similius videtur, non tibicinem, sed, quem Donatus dicit artis musicae peritum, qui modos tibicini praescripserit, intelligendum esse. Et sic hoc interpretati sunt etiam Sal-

Salmasius ad Scriptt. Hist. Aug. p. 70. et du Bos in meditationibus de poesi et pictura vol. III. p. 180. aliique. Ac nisi haec vera interpretatio esset, prorsus inepte Donatus poetae mentionem iniecisset, modos non a poeta, sed a perito artis musicae factos dicens. Pergit vero ille sic: *neque enim omnia iisdem modis in uno cantico agebantur, sed saepe mutatis: ut significant, qui tres numeros in comoediis ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius. Qui huiuscemodi modos faciebant, nomen in principio fabulae et scriptoris et actoris superponebant. Huiusmodi adeo carmina ad tibias fiebant, ut his auditis multi ex populo ante discerent, quam fabulam acturi senici essent, quam omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronunciaretur.* Haec non usque quaque aut plana aut mendo vacua sunt. Quod dicit, tres numeros, qui mutatos modos cantici contineant, in comoediis poni solitos esse, vix aliter potest intelligi, quam ut iis cantici versibus, in quibus mutabantur modi, adscriptos putemus numeros I. II. III. Simile quiddam commemorat in praefatione ad Eunuchum his verbis: *saepe tamen mutatis per scenam modis cantica mutavit: quod significat titulus scenae, habens subiectas personis litteras M. M. C.* Itaque ei scenae, in qua canticum esset mutatis modis, litterae M. M. C. quae mutari modos cantici indicarent, praemittebantur, quod etiam Salmasio placet ad Scriptt. H. A. p. 495. ipsi autem cantico, si recte coniicio, suis locis addebantur numeri I. II. III. ut, ubi fieret ista mutatio, intelligeretur. Quod inde dicit, qui huiuscemodi modos fecerint, nomen in principio fabulae et scriptoris et actoris superposuisse, nemo non sentiet, scriptorem non satis apte de poeta intelligi posse. Hoc enim ad fabulam totam, non ad modos pertinebat: neque qui modos faciebat, curare opus habebat, cuius poetae ea fabula esset, sed illud erat indicandum, quis modos fecisset, et quis actor canticum, cui facti erant modi, saltaret. Quare scriptor dici videtur ille artis musicae peritus, qui modos fecerit: nec, si recte sentio, aliud quidquam continetur Donati verbis, quam in principio fabulae adscriptum fuisse id ipsum, quod in titulis ordine inverso legimus: *egerunt L. Ambivius Turpio, L. Atilius Praenestinus: modos fecit Flaccus.* Neque repugnant reliqui loci, in quibus Flacci men-

mentionem facit Donatus: in praefatione ad Eunuchum: *item modulante Flacco Claudio tibiis dextra et ſiniſtra, ob iocularia, mutta permixta gravitate.* Et in praefatione ad Hecyram: *modulatus eſt eam Flaccus Claudius tibiis paribus.* Et in praefatione ad Phormionem: *modos faciente Flacco Claudii f. tibiis Serranis.* Nam *modos fecit et modulatus eſt* ſignificat ἐμελοποίησεν, ut recte indicavit Salmaſius ad Scriptt. H. A. p. 70. Cicero de Or. III. 26. 102. *neque id actores prius viderunt, quam ipſi poetae, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos, a quibus utrisque ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, diſtinguitur.* Sed redeo ad Donati locum, de quo disputabam. Ac reliqua verba ut nunc leguntur, tam ſunt inepta, ut dubitari non poſſit, quin corrupta ſint. Nam quis credat ante ipſum fabulae initium unquam carmen aliquod ex ea fabula ad tibiam cantatum eſſe? Potius hoc equidem Donatum dicere arbitror, uſitatum fuiſſe, ut ante quam hiſtriones in ſcenam prodirent; immo ante quam fabulae titulus pronunciaretur, tibicen tibia modos caneret eos, qui deinde canticis eſſent adhibendi. Quare ſic ſcribendum puto: *huiusmodi adeo carmina a ſ ſ i s t i b i i s fiebant, ut his auditis multi ex populo ante diſcerent, quam fabulam acturi ſcenici eſſent, quam omnino ſpectatoribus ipſis antecedens titulus pronunciaretur.* De iſta tituli pronuncatione, in qua nunc fabulae, nunc poetae nomen primum locum tenebat, idem Donatus in praefatione ad Andriam: *pronunciataque eſt Andria Terenti, ob incognitum adhuc nomen poetae, et minoris apud populum auctoritatis ac meriti.* Et in praefatione ad Eunuchum: *haec edita tertium eſt, et pronunciata Terenti Eunuchus, quippe iam adulta commendatione poetae, ac meritis ingenii notioribus populo.* Et in praefatione ad Adelphos: *hanc dicunt ex Terentianis ſecundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae. Itaque ſic pronunciatam, Adelphoe Terenti, non Terenti Adelphoe, quod adhuc magis de fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula commendabatur.*

Apertum iam eſſe arbitror, nec Flaccum pythaulen fuiſſe, et tibicinem ceciniſſe, ante quam ullus in ſcena actor apparuiſſet. Nunc videamus, quid canticum ſit. Diomedes libro III. p. 489. *membra comoediarum tria ſunt: diverbium, canticum, chorus.* Et ſtatim:

tim: *diverbia ſunt partes comoediarum, in quibus diverſorum perſonae verſantur.*. Tum paullo poſt: *in canticis autem una tantum debet eſſe perſona, aut, ſi duae fuerint, ita debent eſſe, ut ex occulto una audiat, nec colloquatur, ſed ſecum, ſi opus fuerit, verba faciat.* Et deinde: *Latinae vero comoediae chorum non habent, ſed duobus tantum membris conſtant, diverbio et cantico.* Et p. 488. *Latine fabulae appellantur, ſive fatibulae. In Latinis enim fabulis plura ſunt cantica, quae canuntur.* Vel haec ſatis docent, cantica, quae fere idem erant, quod apud Graecos ἀπὸ σκηνῆς vocabatur, partes ipſarum fuiſſe ſabularum, non ſaltationem ad tibiam, quae inter actus ſpectatorum oblectandorum cauſſa exhiberetur. Confirmant hoc etiam haec Donati, in praefatione ad Andriam: *diverbiis et canticis lepide diſtincta eſt:* ad Eunuchum: *diverbia multa ſaepe pronunciata, et cantica ſaepe mutatis modis exhibita ſunt:* ad Hecyram: *cantica et diverbia ſummo in hac favore ſuſcepta ſunt:* ad Phormionem: *totaque diverbiis facetiſſimis et geſtum deſiderantibus ſcenicum, et ſuaviſſimis ornata canticis fuit.* Haec omnia apertum eſt ſic dici, ut partes fabularum, et quidem quae non ſolo geſtu, ſed etiam oratione et cantu conſtiterint, intelligi debeant. Addam his Quintilianum XI. 3, 167. *pleniore tamen haec canali fluunt, vos, Albani tumuli atque luci: nam cantici quiddam habent, ſenſimque reſupina ſunt: ſaxa atque ſolitudines voci reſpondent.* Hoc quoque loco iam uſus eſt du Bos in meditationibus de poeſi et pictura vol. III. p. 177. Alios duos Quintiliani locos, I. 8, 2. et 10, 23. quorum alterum idem du Bos commemoravit, praetereo, quod in his incertum eſt, an de ſcenicis canticis ſermo ſit. Rectius huc trahi poſſet canticum a Macrobio Sat. II. 7. commemoratum, cuius clauſula fuit, τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα, quod tamen, etſi ex tragoedia ſumptum, non in tragoedia ab Hyla, hiſtrione mimico, agebatur. Sed apertius Cicero ad div. IX. 22. *itaque non modo in comoediis res ipſa narratur: ut ille in Demiurgo, modo (forte noſti canticum, meminiſti Roſcium) ita me deſtituit nudum.* Suetonius Ner. c. 39. *et Datus, Atellanarum hiſtrio, in cantico quodam,* ὑγίαινε, πάτερ, ὑγίαινε, μῆτερ, *ita demonſtraverat, ut bibentem, natantemque faceret, exitum C. Claudii Agrippinaeque ſignificans; et in noviſſima clauſula, Orcus vobis ducit pedes, ſenatum geſtu notaret.* Idem Galb. c. 13. *ſiqui-*

dem Atellanis noviſſimum canticum exorſis, venit io ſimus a villa, cuncti ſimul ſpectatores conſentiente voce reliquam partem retulerunt, ac, ſaepius verſu repetito, egerunt. Hoc quidem in loco canticum eſt chori ſeu catervae. Nam quum a cantu ductum ſit hoc nomen, per ſe non indicat, utrum unius an plurium cantus intelligatur. Itaque Vitruvius, cuius locum ſupra attuli, *e choro canticum* dixit, carmen a choro cantatum ſignificans. Sic etiam Phaedrus fab. V. 7, 25.

Tunc chorus ignotum more docto canticum
Inſonuit, cuius haec fuit ſententia:
Laetare incolumis Roma, ſalvo principe.

Sic etiam v. 31. Inde *cantores* de caterva apud Ciceronem pro P. Sextio c. 55. qui Graecis *χορευταί*. Sed quum in tragoediis et comoediis apud Romanos unus tantum caneret, isque ſolus ſecum aliquid, non cum aliis, loquens, factum eſt, ut canticum ſaepiſſime de *μονῳδίᾳ* diceretur, quo vocabulo uſus eſt Donatus, canticum ſignificans, ad Terentii Hec. V. 3, 18. Operae pretium faceret, qui cantica in Terentii Plautique fabulis a diverbiis diſtingueret, quod in Plauto plerumque facilius eſt, quam in Terentio.

Satis demonſtraſſe mihi videor, cantica et partes ipſarum fuiſſe ſabularum, neque oratione et vocis cantu caruiſſe. Tamen nondum otium nobis facit Boettigeri disputatio. Nam hic, quum illud Plauti, de quo ſupra dictum eſt, commemoraſſet,

Tibicen vos interea hic delectaverit,

hinc, inquit, *etiam intelligi poſſe puto, quid in ſcena actitaverit Roſcius ille, ſummus aetate Ciceronis artifex, et geſtuum mira varietate et veritate laudatiſſimus, quid Aeſopus, quid alii tragoedi et comoedi tunc temporis nobiliſſimi. Aluit Roſcius, ut ex oratione Ciceronis pro eo novimus, gregem hiſtrionum, quibus ipſe monſtraret geſtus et artem hiſtrioniam. Quotiescumque igitur operam ſuam aedilibus aliisque ludorum ſcenicorum editoribus locaret, ipſe, quod ſummum in arte eius habebatur, egit cantica ad tibicinem, diverbiis ſive dialogis gregi ſuo relictis.* Ipſa poſui viri celeberrimi verba, quo ne dubium eſſet lectoribus, Roſcium

Aeſo-

Aesopumque ei visos esse nihil praeter cantica-egisse, et haec quoque expressisse tantum gestu, non pronunciasse aut cecinisse. Non vereor, ne cui hoc credibile videatur, praesertim recordanti, quae Plutarchus de Cicerone in vita eius scribit p. 1582. ed. Steph. λέγεται δὲ καὶ αὐτὸς ȣ̓δὲν ἧττον νοσήσας τȣ̃ Δημοσθένȣς πρὸς τὴν ὑπόκρισιν, τȣ̃το μὲν Ρωσκίῳ τῷ κωμῳδῷ, τȣ̃το δ'Αἰσώπῳ τῷ τραγῳδῷ προσέχειν ἐπιμελῶς. At, inquis, habebat fortasse vir doctissimus, quae pro sua illa opinione afferret. Videamus. Vtrumne haec Ciceronis pro Archia 8. 17. *quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur? qui quum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum negligemus?* Sane ita hic loquitur Cicero, ac si omnis Roscii ars in solo corporis motu posita fuisset. Verum quis non intelligat, in histrione, praesertim si cum poeta comparetur, gestum magis, quam quidquam aliud, laudari debuisse? An hoc afferet eiusdem Ciceronis in III. de orat. 26. 102. *numquam agit hunc versum Roscius eo gestu, quo potest,*

Nam sapiens virtuti honorem praemium, haud praedam, petit,

sed abiicit prorsus, ut in proximos,

Et quid video, ferro septus possidet sedes sacras,

incidat, adspiciat, admiretur, stupescat. Quid ille alter:

Quid petam praesidi?

quam leniter, quam remisse, quam non actuose. Instat enim,

O pater, o patria, o Priami domus,

in quo tanta commoveri actio non posset, si esset consumpta superiore motu et exhausta. At licebit monere, agere actorem dici etiam ea, quae cum motu gestuque aliquo pronunciat. Diomedes p. 488. *nam et agi fabula, non referri ab actoribus dicitur.* An denique hoc proferet ex I. de or. 60. 254. *solet idem Roscius dicere, se, quo plus sibi aetatis accederet, eo tardiores tibicinis modos et cantus remissiores esse*

 factu-

facturum. Cum quo loco alius congruit de legg. I. 4. 11. *quemadmodum Roſcius, familiaris tuus, in ſenectute numeros in cantu leniverat* (ſic fortaſſe pro *cecinerat* ſcribendum) *ipſasque tardiores fecerat tibias.* Haec vero per ſe ſola non multum probatura eſſent, quum neque aperte indicetur, ceciniſſe alium, quam ipſum hiſtrionem, neque, ſi ita factum eſt, non egiſſe eum diverbia appareat. Sed accedit fortaſſe aliquid ponderis ex his locis. T. Livius VII. 2. *Livius poſt aliquot annos, qui ab ſaturis auſus eſt primus argumento fabulam ſerere, (idem ſcilicet, id quod omnes tum erant, ſuorum carminum actor) dicitur, quum ſaepius revocatus vocem obtudiſſet, venia petita puerum ad canendum ante tibicinem quum ſtatuiſſet, canticum egiſſe aliquanto magis vigenti motu, quia nihil vocis uſus impediebat: inde ad manum cantari hiſtrionibus coeptum, diverbiaque tantum ipſorum voci relicta.* Valerius Maximus II. 4, 3. de eodem Livio: *isque ſui operis actor, quum ſaepius a populo revocatus vocem obtudiſſet, adhibito pueri et tibicinis concentu, geſticulationem tacitus peregit.* Lucianus de ſaltatione c. 30. T. II. p. 286. πάλαι μὲν γὰρ αὐτοὶ καὶ ᾖδον καὶ ὠρχοῦντο· εἶτ᾽, ἐπειδὴ κινουμένων τὸ ἆσθμα τὴν ᾠδὴν ἐπετάραττεν, ἄμεινον ἔδοξεν ἄλλους αὐτοῖς ὑπᾴδειν. Gellius XX. 3. *Sicinnium genus veteris ſaltationis fuit. Saltabundi autem canebant, quae nunc ſtantes canunt.* Iſidorus Orig. XVIII. 44. *orcheſtra autem pulpitus erat ſcenae, ubi ſaltator agere poſſet, aut duo inter ſe diſputare. Ibi enim poetae comoedi et tragoedi ad certamen conſcendebant, iisque canentibus alii geſtus edebant.* Alium locum Euſebii in chronico p. 155. *Pylades Cilix pantomimus, quum veteres ipſi canerent et ſaltarent, primus Romae chorum et fiſtulam ſibi praecinere fecit,* accurate tractavit Salmaſius ad Scriptt. H. A. p. 491—504. oſtenditque alio ſpectare, quam ad hunc morem, de quo Livius et Valerius Maximus loquuntur. Ex his vero luce clarius apparet, hiſtriones diverbia pronunciaſſe, cantica autem egiſſe tantum, canente alio. Et, ſi hic mos, ut ex Livii verbis videtur colligi poſſe, ſemper obſervatus eſt, hoc certe extra dubitationem erit poſitum, Roſcium Aeſopumque cantica tacentes egiſſe, ſive ſaltaſſe. Saltare enim tragoediam dicitur, qui geſtus agit; cantare, qui verſus canit. Vnde ſaltare proprium eſt hiſtrionis, cantare cantoris. Diſtincte de utraque re loquitur Suetonius in Caligula c. 54. *idem cantor, atque ſaltator.* Et ſtatim: *canendi*

canendi ac ſaltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem ſpectaculis temperaret, quo minus et tragoedo pronuncianti concineret, et geſtum hiſtrionis, quaſi laudans vel corrigens, palam effingeret. Idem in Nerone c. 46. *obſervatum etiam fuerat, noviſſimam fabulam cantaſſe eum publice, Oedipodem exſulem, atque in hoc deſiiſſe verſu:*

θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

Sed haec iam accuratiſſime expoſuit Salmaſius ad Scriptt. H. A. p. 352 et 503. Alia vero hic oritur quaeſtio, ſemperne cantica ab aliis cantata fuerint, quam a quibus geſtu exprimerentur, an interdum etiam hiſtriones ipſi ſimul et ſaltaverint et cantaverint fabulam. Hoc poſtremum colligas fortaſſe ex his Suetonii verbis in Nerone c. 21. *tragoedias quoque cantavit perſonatus. Inter caetera cantavit Canacen parturientem, Oedipodem excaecatum, Herculem inſanum. In qua fabula fama eſt tirunculum militem, poſitum ad cuſtodiam aditus, quum eum ornari ac vinciri catenis, ſicut argumentum poſtulabat, videret, accurriſſe ferendae opis gratia.* At hic quidem, ut praecedentia docent, et Dio Caſſius in fine libri XLI. de citharoedis ſermo eſt, cantica e Graecis fabulis cantantibus. Eodemque Plinii locus ſpectat in Hiſt. Nat. XXXVII. 2. ſect. 7. quem recte explicuit Caſaubonus ad Suetonii locum. Sed Horatius aperte cantorem et hiſtrionem eumdem eſſe ſignificat, quum dicit,

donec cantor, vos plaudite, dicat.

Sunt, qui eodem referant etiam haec Ciceronis in orat. pro P. Sextio c. 55. *nam quum ageretur togata, Simulans, ut opinor, caterva tota, clariſſima concentione in ore impuri hominis imminens concionata eſt, huic vitae tuae, et, poſt principia atque exitus vitioſae vitae. Sedebat exanimatus: et is, qui antea cantorum convicio conciones celebrare ſuas ſolebat, cantorum ipſorum vocibus eiiciebatur.* Sed de hoc loco quid ſentiam, ſupra indicatum eſt. Quin fateor potius, nihil dum me reperiſſe, unde certo intelligi poſſet, hiſtrionem cantica interdum etiam ceciniſſe. In quam rem mox proferam locum Ciceronis non minus memorabilem, quam quae ſupra e III. de or. 26. 102. attuli, ubi de Aeſopo canticum agente ſic loquitur, ut non ſine cauſſa ſolum geſtum, non etiam vocem can-

cantumque commemorare videatur. Sed priusquam istuc veniam, illud non est praetereundum, quod Boettigerus Roscium Aesopumque non nisi cantica egisse, diverbia autem gregibus suis reliquisse dicit. Quis enim, etiam si omnes ea de re scriptores tacerent, sibi persuadeat, Ballionem et Aiacem in canticis ab Roscio et Aesopo, in diverbiis ab alio ignobiliore actore actum esse? quis, ut caetera praeteream, non videat, si qua scena, ut saepe, e cantico in diverbium abibat, non potuisse actorem, finito cantico, sine summa offensione spectatorum de medio tolli, aliumque eius loco Ballionem vel Aiacem suffici? Quod si opus est in re per se minime dubia testes afferre, apertum faciam, et Roscium et Aesopum etiam diverbia non solum egisse, sed etiam pronunciasse. Cicero de off. I. 31. 114. *ne scenici plus quam nos videantur habere prudentiae. Illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt; qui voce freti sunt, Epigonos, Medumque; qui gestu, Melanippam, Clytaemnestram: semper Rupilius, quem ego memini, Antiopam; non saepe Aesopus Aiacem.* Idem de or. I. 27. 124. *caeterarum homines artium spectati et probati, si quando aliquid minus bene fecerint, quam solent, aut noluisse, aut valetudine impediti non potuisse consequi id, quod scirent, putantur. Noluit, inquiunt, hodie agere Roscius; aut, crudior fuit.* Et c. 61. 258. *itaque nos raucos saepe attentissime audiri video: tenet enim res ipsa atque caussa; at Aesopum, si paullum irrauserit, explodi.* Et II. 46. 193. *quid potest esse tam fictum, quam versus, quam scena, quam fabulae? tamen in hoc genere saepe ipse vidi, quum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur, spondalia illa dicentis:*

Segregare abs te ausus, aut sine illo Salamina ingredi?
Neque paternum adspectum es veritus?

Numquam illum adspectum dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. At (sic scribe) *idem inflexa ad miserabilem sonum voce,*

quem aetate exacta indigem
Liberum lacerasti, orbasti, exstinxti; neque fratris necis,
Neque gnati eius parvi, qui tibi in tutelam est traditus,

flens

flens ac lugens dicere videbatur. Et in epist. ad div. VII. 1. *deliciae vero tuae, noster Aesopus, eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is iurare quum coepisset, vox eum defecit in illo loco, si sciens fallo.* Iamne apparet, non mutos in scena stetisse Roscium et Aesopum? Sed non possum, quin moneam, in hoc postremo Ciceronis loco observandum esse ter positum verbum *dicere.* Vnde apparet, non esse haec cantata. Et recte, ut in diverbio Telamonis et Teucri, quod contra,, quae in Quaestt. Tusc. I. 44. 106. ex cantico quodam deprompta affert, *pressis et flebilibus modis, qui totis theatris maestitiam inferant, concini, septenariis ad tibiam fusis,* narrat. Indidem colligitur, vitiosum vocabulum *spondalia*, neque in *spondialia*, ut videbatur Adr. Turnebo, neque in *spondaulia*, ut Salmasius volebat, mutari posse: quae coniecturae etiam propter alias caussas admitti nequeunt. Codd. praeter vulgatam lectionem etiam *spondali illa* et *spondalli illa* habent. Quod si venia est de loco tam desperato suspicionem aliquam proferenti, facilius mihi persuadeam, litteras *li* vel *lli* errore librariorum ex sequente *illa* natas esse, quum Cicero scripsisset, *e sponda illa dicentis.* Non inepte certe credas Telamonem, *cuius corpus*, ut ipse in illa fabula de se praedicat apud Nonium p. 159. *annisque et aetate putrebat*, quum accepto de filii morte nuncio in lectulo consedisset, e sponda increpare Teucrum; Aesopumque, quod senile corpus ad iram furoremque gestu satis exprimendum vix esse idoneum sentiret, tanto magis sensus istos oculis significasse. Iam denique, quo res conficiatur, illum videamus locum, de quo supra dixi, in oratione pro P. Sextio, c. 56. *Quid fuit illud, quod, recenti nuncio de illo senatusconsulo, quod factum est in templo Virtutis, ad ludos scenamque perlato, consessu maximo, summus artifex, et mehercule semper partium in republica, tamquam in scena, optimarum, flens et recenti laetitia, et misto dolore ac desiderio mei, egit aperte multo gravioribus verbis meam caussam, quam egomet de me agere potuissem? Summi enim poetae ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat: quid enim? qui rempublicam certo animo adiuverit, statuerit, steterit cum Achivis. Vobiscum me stetisse dicebat: vestros ordines demonstrabat: revocabatur ab universis. Re dubia nec dubitarit vitam offerre, nec capiti pepercerit.*

rit. Haec quantis ab illo clamoribus agebantur, quum iam, omisso gestu, verbis poetae, et studio actoris, et exspectationi nostrae plauderetur? Summum amicum, summo in bello, (nam illud ipse actor adiungebat amico animo, et fortassis homines propter aliquod desiderium approbabant) summo ingenio praeditum. Tum illa quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paullo post in eadem fabula sunt acta: o pater — Me, me ille absentem, ut patrem, deplorandum putabat, quem Q. Catulus, quem multi alii saepe in senatu patrem patriae nominarant. Quanto cum fletu de illis nostris incendiis ac ruinis, quum patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam eversamque, sic egit, ut, demonstrata pristina fortuna, quum se convertisset, haec omnia vidi inflammari, fletum etiam inimicis atque invidis excitaret. Pro dii immortales, quid, illa quemadmodum dixit idem, quae mihi quidem ita et acta et scripta videntur esse, ut vel a Catulo, si revixisset, praeclare posse dici viderentur. Is enim libere reprehendere et accusare populi nonnumquam temeritatem solebat, aut errorem senatus: o ingratifici Argivi, inanes Graii, immemores benefici. Non erat illud quidem verum: non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem, a quo acceperant, non liceret: neque unus in quemquam umquam gratior, quam in me universi: sed tamen illud scripsit disertissimus poeta pro me; egit fortissimus actor, non solum optimus, de me, quum omnes ordines demonstraret, senatum, equites Romanos, universum populum Romanum accusaret: exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini. Quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio voluntatis ab universo populo Romano in caussa hominis non popularis, equidem audiebamus: existimare facilius possunt, qui adfuerunt. Et, quoniam me huc provexit oratio, histrio casum meum toties collacrimavit, quum ita dolenter ageret caussam meam, ut vox eius illa praeclara lacrimis impediretur. Neque poetae, quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaque populus Romanus non solum plausu, sed etiam gemitu suo comprobavit. Vtrum igitur haec Aesopum potius pro me, aut Attium dicere oportuit, si populus Romanus liber esset, an principes civitatis? Nominatim sum appellatus in Bruto: Tullius, qui libertatem civibus stabiliverat. Millies revocatum est. Iam nemini posthac, spero, in mentem veniet, Roscium Aesopumque diverbia gregibus suis reliquisse, ipsos autem sola egisse cantica, nec vocem eorum in

scena

ſcena eſſe auditam; multo minus, canticum dictum eſſe, ſi quando tibicen finito actu tibia cecinerit, aut ad iſtos tibicinis ſonos actorem aliquem, et quidem primarum partium, neſcio quid mimica ſaltatione expreſſiſſe. Sed illud non eſt in hoc Ciceronis loco negligendum, quod neque canere usquam dicit Aeſopum, neque haec, quae in cantico erant, dicta ab eo, ſed, quaſi ſtudioſe illo verbo abstinens, acta refert. Quo fit, ut certe non labefactetur illud, quod Livius ſcribit, ſola ab hiſtrionibus diverbia pronunciata eſſe. Illa enim, *o pater*, et, *haec omnia vidi inflammari*, ex cantico eſſe, niſi metra docerent, ipſe teſtatur Cicero in Quaeſtt. Tuſc. I. 35. *at certe ei melius eveniſſet*, *nec tam flebiliter illa canerentur*,

Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Iovis aram ſanguine turpari.

Et III. 19. quum et hos verſus, et illos, *o pater*, commemoraſſet, addit: *praeclarum carmen: eſt enim et rebus, et verbis, et modis lugubre.*

Sed veniendum mihi iam eſt ad id, quod huic edendae diſſertationi opportunitatem fecit. Indicenda eſt enim ſollemnis creatio doctorum philoſophiae, quae d. XXVIII. Febr. h. X. in Auditorio maiore ſic, ut mos a maioribus traditus eſt, peragetur. Ea hoc anno iucundiſſimum nobis imponit officium gratulandi, noſtramque ſignificandi laetitiam, quod ex iis, qui ante hos L. annos ab Ordine noſtro creati ſunt artium magiſtri, duo ſuperſtites ſunt venerandi ſenes,

VIR EXCELLENTISSIMVS

IOANNES AVGVSTVS TITTMANNVS

PROFESSOR MATHESEOS EMERITVS IN DRESDENSI GYMNASIO MILITARIS NOBILIVM TIROCINII

 et

et

VIR PLVRIMVM REVERENDVS

IOANNES GOTTLOBVS SCHVBERTVS

SACRORVM ANTISTES ÜCHTERITII

PROPE LEVCOPETRAM

quorum virorum ut placida ſit et hilaris ſenectus, ex animo optamus, ſimulque ſperamus, hanc recordationem honorum, quos ante dimidiatum ſaeculum conſequuti ſunt, tanto iis iucundiorem fore, quanto feliciores ob illud providentiae divinae beneficium habendi ſunt. Die igitur illo, quem dixi, primo qui tabulis publice propoſitis hoc anno philoſophiae doctores et artium liberalium magiſtri declarati ſunt, renunciabuntur:

VIR PLVRIMVM REVERENDVS ET DOCTISSIMVS

IOANNES GVILIELMVS EBEL

SACRORVM HERMSDORFII IN BORVSSIA ORIENTALI ANTISTES

FRIDERICVS AVGVSTVS BENIAMIN PVCHELT

BORNSDORFIO LVSATVS

MEDICINAE BACCALAVREVS

GODOFREDVS AVGVSTVS BENEDICTVS WOLFF

LAVCHA THVRINGVS

NVNC LYCEI GVBENENSIS CONRECTOR

Antiquo autem ritu deinde hi creabuntur:

CAROLVS FRIDERICVS HAASE

LIPSIENSIS

MEDICINAE BACCALAVREVS

CHRI-

CHRISTOPHORVS GOTTLOBVS ROHNE
ISLEBIENSIS
CATECHETA AD AEDEM QVAE CONNEVITII EST

IOANNES GOTTHELF CAROLVS ROSE
LIPSIENSIS

FRIDERICVS AVGVSTVS ZINSMANN
LVNZENAVIA MONTANVS

FRIDERICVS AVGVSTVS BORNEMANN
GROSSENHAYNA MISNICVS

LEOPOLDVS AVGVSTVS GVILIELMVS HENNICKE
ROSLEBENENSIS

Hanc igitur ſolemnitatem ut Vos, Magnifice Rector, Celſiſſime Princeps, Illuſtriſſimi Comites, Graviſſimi Proceres ac Fautores Academiae, Generoſiſſimi et Humaniſſimi Commilitones, praesentia veſtra celebriorem reddere velitis, qua decet obſervantia rogamus. P. P. in Vniverſitate Litterarum Lipſienſi Domin. Eſtomihi a. cIↃIↃcccxi.

LIPSIAE
EX OFFICINA KLAVBARTHIA.

3 0112 115882737